

“Ik heb geen weerstand meer”

Koert van der Velde verlangt naar religieuze beleving voorbij geloof en ongeloof

Religiewetenschapper en journalist Koert van der Velde is de schaamte voorbij. Het geloof-van-huis-uit is hij kwijtgeraakt en bagatelliserend ongeloof bevalt hem niet. Het verlangen naar religieuze ervaring is gebleven. Religie voorbij het geloof is pragmatisch, zo ontdekte hij. “Het gaat niet om waar of onwaar.”

tekst : willem van der meiden Foto's: mar tine spr anders

Drie dagen lang, van de langste dag tot 24 juni, de naamdag van Johannes de Doper, zorgt de zon voor lichtplekken in de basiliek van het Franse Vézelay. Het is een pad van licht, vertelt religiejournalist Koert van der Velde: “Je moet die lichtvlekken zien

als *stepping stones*, als stapstenen op een doorwaadbare plaats in de rivier de Jordaan. Jezus doorwaadde die heilige rivier om bij Johannes de Doper te komen, die volgens de overlevering aan de overkant stond om de gelovigen te dopen. In basiliek van Vé-

Koert van der Velde: "Ik oefen mij in ontvan-
lijkheid."

niet als gelovige, ook niet als ongelovige, maar als a-gelovige. Het woord is van hemzelf. Op 10 mei promoveerde hij op het proefschrift *Flirten met God*, een poging om 'religieuze ervaring zonder geloof' te analyseren en van een begrippenapparaat te voorzien. Van der Velde keert in zijn boek verschillende malen terug naar Vézelay – hij beschrijft ermee zijn eigen *stepping stones* in zijn ontwikkeling naar een a-gelovige manier van religiebeleving.

Disneyland

We hebben afgesproken in een ander oud godshuis, de Pieterskerk in Leiden. Van der Velde woont er om de hoek. Het grondig gerestaureerde monument is onttrokken aan de eredienst en wordt gebruikt voor concerten, recepties, beurzen en exposities. De kerk is dan ook vooral leeg. Hier religieus rondlopen wordt je niet gemakkelijk maakt. We maken onze ronde langs de muren en lege kapellen. Van der Velde wijst op enkele details, op al te mooi restauratiewerk en op de lelijke wijze waarop het hoogaltaar voor gebruik geschikt is gemaakt. Maar hij wijst ook omhoog, naar het fraaie houten plafond. De zon biedt ons geen lichtvlekken om ons de weg te wijzen.

Even later praten we over zijn proefschrift en over Vézelay. Want de basiliek van La Madeleine biedt mooie metaforen voor wat hij in zijn boek heeft willen analyseren. "Er zijn grofweg drie manieren om in Vézelay te pelgrimeren. De monniken die de abdij nog bewonen, doen het op de klassieke, gelovige wijze. Zij bewegen zich al duizend jaar in een gewijde ruimte, een symbolisch universum, het huis van God. Als de pelgrim het koor naderde, naderde hij God. Hij bevond zich in het midden van de symboliek. Alles wat hij zag – afbeeldingen, het timpaan met Jezus – was bedoeld om hem te imponeren. Vézelay moet ook toen al een enorme attractie zijn geweest, een soort middeleeuws Disneyland te midden van een vrijwel beeldenloze cultuur. En waar die afbeeldingen naar verwezen, welke heiligen of bijbelse personages werden weergegeven, het deed er niet zo veel toe. Gelovig was je toch al. Kon het jou als pelgrim nou wat schelen of de botten in de crypte wel echt van Maria Magdalena waren? Was dat belangrijk? Voor jou was de crypte toch al het heilige der heiligen. De belevenis en de betekenis waren er al. De *stepping stones* van licht leidden je vanzelfsprekend naar God. Dat is de gelovige

*"Er is iets van een geheim en ik zou
me daarvoor meer willen openstellen.
Maar hoe?"*

zelay kun je die oversteek oefenen door de weg van het licht te volgen. De pelgrim loopt over de lichtvlekken naar het koor dat daar fel uitgelicht, ligt te lonken. De kosmos toont zo de weg naar de hemel. Zo beleven pelgrims het al tien eeuwen lang."

Zonder geloof

De abdijkerk van Vézelay, bovenop 'de heilige heuvel', die de naam draagt van Maria Magdalena, is Van der Velde lief. Hij heeft een huisje in Bourgondië, niet ver van Vézelay, en hij pelgrimeert regelmatig naar en in de duizend jaar oude kerk. Hij doet dat

manier om Vézelay te ontdekken, tot op de dag van vandaag.

Wat je in de zomermaanden nu vooral ziet in de basiliek is de ongelovige manier van beleven, voor het gemak: de toeristische manier. De kerk is ook bij zulk gebruik een attractie, waar massa's mensen op afkomen. Het is 's zomers een kermis. Je hebt verschillende soorten toeristen natuurlijk. Er zijn er veel die door het oog van hun camera kijken – voor hen is Vézelay een etappe op een route van meestal oppervlakkige belevenissen. Zij consumeren, meer niet. Maar er zijn er ook die genieten van de esthetiek, van de fraaie inrichting van de kerk, van de afbeeldingen. Of zij beseffen de ouderdom van het gebouw, zij voelen de geschiedenis ervan, lezen erover in hun reisgidsen en voeden zo hun kennis. En na Vézelay ga je dan weer verder op je vakantietocht. Maar zelf probeer ik Vézelay steeds meer te beleven op een a-gelovige wijze.”

Ongeloof voorbij

Koert van der Velde beschrijft in zijn boek het verdwijnen van gelovigheid, dat zich in de laatste halve eeuw met grote snelheid heeft voltrokken, de ontwikkeling van onaangevochten en vanzelfsprekend geloven tot apert ongelooft, of tussenvarianten als agnosticisme en 'ietsisme'. Het is voor een deel ook zijn eigen weg, vanaf zijn vrijzinnig hervormde opvoeding in Den Haag tot nu. “Ook ik ben van mijn geloof gevallen. Dat is iets dat je overkomt, het groeiende onvermogen om te kunnen geloven. Maar het verlangen blijft. Maar nu heb ik geen weerstand meer, ben ik de schaamte voorbij. En ik ben ook het

ongeloof voorbij. Er is iets van een geheim en je zou je daarvoor meer willen openstellen. Maar hoe? Je gelooft immers niet?” Van der Velde beschrijft de snelle onttakeling van de klassieke geloofsvoorstellingen en de manier waarop theologen en filosofen daarop reflecteerden. Drie strategieën schetst hij. Je hebt het minimalisme van mensen als bisschop John A.T. Robinson (*Honest to God*), de gereformeerde theoloog Harry Kuitert en de katholieke theoloog Edward Schillebeeckx. Zij pellen de oude gelovigheid af tot er een houdbare kern van overblijft. Het is de weg die door de gereformeerde studentepredikant Lodewijk Ringnalda ooit fraai is samengevat. “Eerst was er sprake van Gods wil, vervolgens sprak Berkouwer over Gods hand in de geschiedenis. Dat werd in de jaren vijftig Gods vinger en in de jaren zestig Gods vingerafdruk. Weer tien jaar later kwamen we niet meer verder dan een vingerwijzing van God en zelfs daar hoor je niemand meer over.” Kuitert kwam uit bij een 'gelovig zoekontwerp', maar is ook daarvan afgestapt. Maar al deze reducties doen niets af aan de vaststelling dat het verlangen naar religieuze ervaring is blijven bestaan, zegt Van der Velde, er zijn geen gelovige antwoorden meer, maar de vraag blijft.

De tweede strategie die hij onderscheidt, is die van het 'ontgeloven': het geloven bagatelliseren en ridiculiseren, atheïsme en ongelooft als overtuiging. Het is een houding die Van der Velde niet bevalt. “Ongelooft, niet geloven dat er iets is of geloven dat er iets niet is – het blijft voor mij geloven. En dat is geen taalspelletje. Ik zie mensen om me heen – ik ben er zelf een van – die niet geloven, die niet iets boven of buiten hen voor waar houden. Zij verzetten zich ook niet tegen wat vroeger voor hen of voor hun ouders geloven was. Maar tegelijkertijd zijn zij ontvankelijk voor en verlangen zij naar religieuze ervaringen vanuit een a-gelovige levenshouding. Dat is de derde strategie. Ik heb dat woord 'a-gelooft' bedacht en probeer in mijn boek een begrippenapparaat te ontwikkelen om deze levenshouding, dit verlangen naar beleving, te analyseren en te omschrijven. Want ik hoop en verwacht dat meer mensen op deze wijze een religieus leven gaan ontwikkelen. Dat doet een mens goed. Ik ben op zoek gegaan naar taal daarvoor. Ik wil de mensen aanzetten om voorbij het geloven weer beelden te construeren die hen kunnen inspireren. Het was pionierswerk, want er was op dit terrein nog nauwelijks onderzoek gedaan.”

Beleving

Hoe loopt een a-gelovige door de basiliek van Vézelay? “A-geloven is pragmatisch. Als ik in die kerk ben wil ik er iets beleven, iets wat niet gevangen zit

Flirten met God

Koert van der Velde (50) studeerde godsdienstwetenschappen en was tot vorig jaar journalist bij dagblad *Trouw*. Hij schreef voor deze krant bijna twintig jaar lang artikelen over religie en zingeving, onder andere een serie van 250 gesprekken met mensen over hun religieuze ervaringen. Hij promoveerde op 10 mei 2011 aan de faculteit van de Sociale Wetenschappen van de Vrije Universiteit van Amsterdam. Zijn proefschrift *Flirten met God – religiositeit zonder geloof* verscheen bij uitgeverij Ten Have en kost in de winkel € 24,90.

in waar of niet waar, maar iets van transcendentie. De beelden van transcendentie verwijzen naar goddelijkheid, naar iets dat niet af te beelden is. Die beelden van transcendentie zijn te gebruiken op een a-gelovige manier voor het oproepen van religieuze beleving. Daarom kom ik er vaak en loop er dan uren rond. Ik oefen mij in ontvankelijkheid voorbij geloof en ongelof. Dat je in deze kerk het werk van mensenhanden ziet, doet niets af aan de intentie en beleving waarmee de kerk en wat erin te vinden is gemaakt zijn. Hieraan kun je deelnemen als je je ervoor openstelt.”

Voor deze nieuwe omgang met religie zoekt Van der Velde in zijn boek dus een nieuw begrippenkader. Voor hem staan voor een a-gelovig religieus besef de begrippen transcendentie en intentionaliteit centraal. Transcendentie: het besef van de grenzen waar een mens op stuit en de vaststelling dat er iets is achter die grenzen wat wij niet weten. Intentionaliteit: je aangesproken weten, contactbeleving.

Bonte belevingswereld

Op zoek naar a-gelovige religieuze ervaringen speurde Van der Velde jarenlang rond in de bonte belevingswereld van mensen. Zijn eigen serie interviews in *Trouw* bood hem tal van bruikbare verhalen, maar ook in de literatuur, op internet en in ontmoetingen vond hij veel waardevols. Journalistiek is voor Van der Velde een krachtige en nuttige methodiek voor dit type wetenschappelijk onderzoek.

Veel verhalen van ervaringen die hij aantrof konden niet door zijn a-gelovige beugel. New age was hem vaak te gelovig. Of te commercieel. “Ik heb een hekel aan commerciële religie. Religie moet voor mij iets onbaatzuchtigs hebben.” Veel van wat zich als atheïsme aandienende was hem te stellig – “hoe weet je dat nou helemaal?” Hij zocht en vond religiositeit zonder geloven in de kunst, in de gezondheidszorg, maar ook in de kerk en in het dagelijkse leven. Een mooi voorbeeld zijn de belevenissen van mensen die computergames spelen, die zich verkleden voor een Fantasy Fair of meedoen aan live actiespelletjes. “Natuurlijk ‘geloof’ je niet als je verkleedt als elf bij kasteel De Haar in Haarzuilens rondloopt. Maar je beleeft wel iets. Je bent deel van een ander verhaal, van een andere werkelijkheid, je overstijgt een grens. En je voelt je aangesproken, er is contact met een andere werkelijkheid. Trek zelf eens een monnikspij aan en loop rond in een klooster. Wat gebeurt er dan met je? Je gaat niet geloven. Je wordt ook geen consumerende toerist. Maar je wordt een ander.

Ik vertel in mijn boek het verhaal van een man in

“Negentig procent van de uitvoerenden van de Matthäus Passion is ongelovig, maar er gebeurt wel iets met hen”

Nijmegen die ‘pragmagie’ bedrijft. Bij hem kun je volgens Braziliaanse Umbandarituelen goden oproepen. Daar gaat het niet om waar of onwaar, het gaat om de beleving.”

Nuttig

Firten met God heeft Van der Velde zijn boek genoemd, met een knipoog naar ‘God is liefde’. “Ik vind God een bruikbaar woord. En de vraag bij een religieuze ervaring, ook van a-gelovige aard: “Was dit God of niet?” vind ik zeer legitiem. Hoe je het ook wendt of keert, God staat voor alles wat mensen buiten of boven zichzelf projecteren. Of waarvan zij geloven dat het buiten of boven hen bestaat. De ene weg – gelovigheid – is voor mij niet begaanbaar meer. De andere weg – er is niets, alles is toeval – is voor mij evenmin te pruimen. Dan verdwijnt het verlangen uit het zicht. Maar beide wegen zijn voor mij inspirerend. Wij laveren tussen deze twee mogelijkheden en als je blijft verlangen, is de a-gelovige weg voor mij zeer begaanbaar. En nuttig. Ik besluit mijn boek met de introductie van het woord ‘pragmatheïsme’. Bijna klassiek protestants: religieuze ervaring moet nuttig zijn, moet je iets opleveren, het moet iets met je doen. Nu ik niet meer geloof, kan ik kiezen wat voor mij nog aantrekkelijk is, wat iets met me doet. Gelovigen beweerden dat de goden de mensen hebben gemaakt, ongelovigen stelden dat de mensen de goden hebben gemaakt. Die ongelovigen hebben gelijk, maar laten wij dan nu zelf onze eigen goden gaan maken.”

Glazen

We staan weer buiten. Wat vond Koert van der Velde van *The Passion*? Wat gebeurt er wanneer een miljoen mensen kijken naar een lichtvoetig en laagdrempelig uitgevoerd modern passiespel? “Ik vond het zelf niet zo smaakvol en daar in Gouda toch vooral iets van jongeren uit de *bible belt*. Maar het is wel een signaal. Mensen willen iets met Pasen. Het verlangen blijft. Kijk maar naar al die mensen die de Matthäus Passion beluisteren. Zelfs van de uitvoerenden is negentig procent niet gelovig. Maar er gebeurt wel iets met hen en met de luisteraars. Ik heb zelf meer met de Goudse Glazen, de beroemde gebrandschilderde ramen in de Sint Janskerk van Gouda. Daar kan ik uren naar kijken. En er iets aan beleven, op een a-gelovige manier.” ■